

Frederic Ribas i Massana

Economista

FOR WHOM THE BELL TOLLS?

*A Jacint Ros Hombravella que, com a mestre, m'ajudà a madurar.
El meu recaneixement i gratitud.*

Corren mals temps i el món s'està tornant vell i malvat.
La política és cada vegada més corrupta.
Els infants ja no són respectuosos amb els seus pares.
Una inscripció de l'imperi Caldeu (3.800 aC)

Malgrat tots els progressos materials i totes les transformacions, les dades amb les quals es resolen els problemes vitals humans són sempre les mateixes. A través de totes les modificacions de la tècnica, de tots els progressos materials, les direccions essencials de l'esperit humà, instints, passions, emocions romanen.

Joan CREXELLS (1896-1926)

La naturalesa i amb ella la humanitat estan sotmeses a cicles i desastres recurrents. La Bíblia, al llibre del Gènesis, profetitza que «set anys de fam (*escassetat*) succeiran a set anys d'abundància (*prosperitat*)».

Evidentment, el capitalisme tampoc no se n'ha sostret. Karl Marx i Friedrich Engels n'analitzaren les febleses i mancances i vaticinaren el seu crepuscle [1].

Creien en el desenvolupament racional de la història, que avançava de forma ascendent, des de les tenebres fins a la societat sense classes (socialisme) i l'abolició de l'Estat. En realitat, és el socialisme el que ha sucumbit. S'ha demostrat que l'economia planificada és inviable i ha fracassat a l'hora de donar sentit a la vida humana [2].

En canvi el sistema capitalista ha anat sent adoptat per les mateixes antigues societats soviètiques, malgrat haver-se pronosticat la seva senectut [3] que, com recordava Ciceró, no té per què ser decrepitud i pot acostar-se a la plenitud. Així, ha continuat la seva expansió als països que es consideren en vies de desenvolupament o emergents d'Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina. Mao quan parlava de la Llarga Marxa no podia imaginar que acabaria en un «centre comercial».

Capitalisme i democràcia

No sempre són sinònims. Avui, el capitalisme d'estat xinès és lloat pels hereus d'una altra dictadura, la del *desarrollismo* franquista: «El tipus de comunisme que practica la Xina el portarà a ser el primer país del món, eliminant la pobresa, permetent la riquesa [...], gràcies a l'excel·lent lideratge de Xi Jinping [...]. L'única preocupació del seu govern és mantenir el creixement i la millora de la qualitat de vida de la gent.» «Xi Jinping vol més i millors llocs de treball i pot ser que sigui el millor líder del món; hauríem d'aprendre d'ell» [4]. Milions de càmeres i un carnet per punts distingiran a la Xina el bon ciutadà del mal ciutadà, fent realitat la profecia d'Aldous Huxley. Cent vuitanta milions de càmeres de vigilància instal·lades arreu —vint milions dotades d'intel·ligència artificial— controlen tot el que passa i el que fan els seus ciutadans (súbdits?). Un gran control sobre Internet i les xarxes socials permet també saber què publica i què veu cadascun dels internautes. Als que cometin *delictes socials* se'ls prohibirà, per exemple, pujar al tren o a l'avió durant un any.

El ministre franquista d'Obres Públiques Gonzalo Fernández de la Mora [5] en podria ser considerat l'ideòleg. Laureà López Rodó també ministre del Règim havia insinuat que Espanya no estaria preparada per a la democràcia fins que la renda *per capita* no assolís els 1.000 dòlars. La tesi actual és en bona part la contrària: que un sistema polític inclusiu és el prerrequisit de la prosperitat. La clau està en la qualitat de les institucions polítiques perquè les inversions tinguin lloc i els negocis funcionin.

De reptes no n'hi falten a la Xina: la fractura entre rics i pobres s'amplia, les despeses socials continuen també a l'alça i l'habitatge és cada vegada més inassequible per a una creixent classe mitjana. A més, l'economia no deixa de ser vulnerable amb un deute de les entitats no financeres que des del 2007 ha pujat segons el Fons Monetari Internacional (FMI) del 145% al 270% del PIB. Quant al deute al consum, ja equival al 50% del PIB, i el deute bancari s'ha multiplicat per vuit en la darrera dècada. El problema segurament no és només l'elevat import, sinó la baixa qualitat de part del crèdit, que s'ha destinat a inversions especulatives, ostentoses o a empreses insostenibles. (Res de nou sota el sol!) Quant als actius bancaris totals, són al voltant del 310% del PIB, gairebé tres vegades més alt que la mitjana del mercat emergent. El fet que l'economia xinesa hagi de créixer per sobre del 6,5% anual demostra també la seva excessiva rigidesa.

Segons l'FMI, el fort creixement de l'economia xinesa ha estat impulsat per un crèdit desbordat, una injecció colossal de 4 bilions de dòlars el 2017, que comporta riscos de possibles ajustaments disruptors i d'una desacceleració sobtada del creixement. El Govern ja ha començat un procés de *despallanquejament*. El banc central ha tancat l'aixeta del crèdit fàcil. Ara tot se centra a evitar que es pugui caure en una recessió, els efectes de la qual repercutirien a escala mundial, on el deute ja s'eleva a més de tres vegades el seu PIB.

L'altra cara (inhumana) seria la mort del dissident Liu Xiaobo, premi Nobel de la Pau el 2010. A més, hom ha eliminat de la Constitució xinesa el límit de dos mandats presidencials perquè Xi Jinping es converteixi en el líder més poderós des dels temps del Gran Timoner, per controlar el país, el partit i l'exèrcit, i iniciar així una nova Llarga Marxa que l'allunyi encara més de l'ètica i l'apropi a l'estètica d'escola de negocis confessional.

Recordem que abans, el 1980, en plena crisi del petroli, Jean-Jacques Servan-Schreiber publicà l'impactant assaig [6] en què també advertia que el *take-off* (enlairament) tecnològic del Japó, per causa de la informatització, arribaria a dominar l'economia mundial...

La complementarietat entre capitalisme i democràcia ha estat malgrat tot fructífera. Avui, un dels grans reptes de les societats occidentals és l'accentuació de la desigualtat: com fer compatible eficiència i equitat, és a

dir, competitivitat i cohesió social. Hom afirma, en la línia ètica de Sant Lluç evangelista («Als qui molt se'ls dona, també molt se'ls demanarà»), que l'única manera, la més justa i sostenible, és mitjançant els impostos. Així, conclouen que no hi hauria estabilitat política i social sense transformar el creixement econòmic en progrés social.

Tanmateix, no s'hauria d'oblidar el món que la postguerra freda ha anat dibuixant fruit de la globalització i les noves tecnologies, que dilueixen fronteres i desregulen normatives locals, ja siguin penals, fiscals o financeres. La tecnologia no és bona ni dolenta; els seus efectes, sí. El desgast de l'aposta socialdemòcrata, pels seus propis vicis i per la manca d'adaptabilitat, ha fet perdre el nord a l'anomenat *estat del benestar* per anar esdevenint de «malestar», com alguns crítics havien advertit [7]. La tecnologia, el mercat i el canvi climàtic canviaran el món els propers anys [8].

Tots els canvis tecnològics han produït atur, han reduït els salaris dels menys qualificats i han agreujat les desigualtats. Les principals reduccions de la desigualtat social que s'han produït a la història de la humanitat han estat a causa de grans plagues —com la pesta negra— i de grans guerres, especialment mundials, que van implicar una violència i una destrucció extraordinàries, mobilitzacions massives de ciutadans i revolucions socials. Així, després de la Segona Guerra Mundial, el Japó, que al seu dia va ser un dels països més desiguals de la Terra, va viure una gran transformació: abans de la matança bèl·lica un 1% dels seus ciutadans rebien un 20% dels ingressos del país i el 1945 només un 6,5%. A França en aquell temps l'ingrés dels més rics va caure a la meitat i a Alemanya i els Estats Units (EUA) van perdre més d'un terç. Històricament, les reformes agràries, les crisis econòmiques i la democratització han pogut tenir efectes benèfics en la desigualtat, però no determinants. Tampoc no n'ha tingut el desenvolupament econòmic i l'educació. La gran compressió que van portar les guerres del segle xx es va esfumant empena per les desregulacions, la desindustrialització, la globalització, les noves tecnologies. Des del principi de la història, els humans hem viscut amb desigualtat. Del que es tracta es aconseguir que el percentatge de molt pobres tingui almenys habitatge i alguna cosa per menjar (27).

Judici a la globalització

La globalització, que avui coneixem, començà amb Ronald Reagan i Margaret Thatcher com un antídoto al xoc petrolífer dels anys 1970. La recepta anglosaxona no era nova: la humanitat ha avançat a la recerca del comerç internacional a mesura que els mitjans de transport ho han permès.

Tant al primer món com als països en vies de desenvolupament, el balanç de la globalització és positiu, malgrat la revolta que han desencadenat els qui pensen que l'obertura del món és la causa de les desigualtats, la pèrdua d'influència de les classes mitjanes o l'evaporació de llocs de treball tradicionals. Aquesta mundialització és un motor de desenvolupament econòmic, ha posat les bases perquè les persones que vivien en la pobresa extrema hagin disminuït, entre el 1990 i el 2013, en més de mil milions, una setena part de la població mundial. «A gairebé tots els racons del món la gent viu més anys, amb més prosperitat, més seguretat i millor salut» [10]. Malgrat les desigualtats, a tot el món cada any es dutxa més gent, van a l'escola més nens i més persones poden acudir a l'hospital.

Els qui es consideren perdedors de la globalització han comprovat que les xarxes de protecció assolides al llarg de les dècades de bonança de la postguerra s'han esfilagarsat. Les velles seguretats i els fonaments morals de les democràcies liberals s'estan esvainent. Un *tsunami* que es va començar a congriar amb la caiguda del mur de Berlín ha dut a posicionar-se a determinats sectors de les classes mitjanes occidentals, en descobrir la seva vulnerabilitat, cap a capteniments xenòfobs i proteccionistes.

Aquest no és el camí. El món continuarà avançant gràcies a la llibertat, els acords internacionals i el lliure comerç. L'economia occidental, si no vol sucumbir, no s'hauria de resistir a la modernització econòmica. Caldrà reformar les rigideses del mercat laboral i el sistema de pensions, que haurà de basar el seu càlcul en les aportacions fetes pel treballador i tenint en compte la seva esperança de vida. L'actual gestió de les pensions públiques comença a ser refusada majoritàriament.

Les pensions són decisives perquè assegurin un nivell de vida digne als jubilats, configuren un matalàs social en períodes de crisi i constitueixen el mecanisme més redistributiu que existeix. Són fonamentals per al consum, el benestar i la cohesió social.

El «sistema de repartiment», que és el que s'aplica a Espanya, és inassumible. Pretén que els cotitzants d'avui paguin els drets adquirits pels cotitzants en jubilar-se. Això no té lògica econòmica. És com si es contracta una assegurança de vida a trenta anys i la companyia informa que no es podrà cobrar si no es produeixen més contractes de vida. El sistema Ponzi o estafa piramidal. La solució és posar topalls mínims de cotització i que el cotitzant sàpiga mitjançant càlculs actuàrials quant cobrarà d'acord amb els anys cotitzats amb garantia de l'Estat. Si es vol cotitzar més, també sabrà que cobrarà més. Caldria no oblidar que els diners del ciutadà haurien de dependre més de la seva voluntat i no tant d'una imposició legal que posteriorment pot no complir-se.

Encara que es tracti d'un tema tabú, el sentit comú ens ha de convèncer que l'estalvi privat hauria de tenir incidència per complementar la pensió pública futura. Contràriament, els rics potser no haurien de tenir pensió pública (que a més tendirà a ser de les més altes). També caldrà liberalitzar professions massa reglades, així com la reducció i simplificació dels procediments de les estructures burocràtiques massa poc flexibles.

La titularitat de cada servei pot continuar sent pública, però per servir els ciutadans caldrà adjudicar la gestió a qui la faci millor. No s'haurien de fer escarafalls al copagament sanitari, car, si bé la salut no té preu, té un cost. El món cooperatiu i mutualista hauria de recuperar pes. L'objectiu és clar: fer que les empreses siguin més competitives i tornar a les classes mitjanes occidentals la fe en si mateixes. No resultarà fàcil. Però no es podrà defugir.

El pecat original del capitalisme

John Ruskin ja va denunciar abans que Marx, amb més intuïció i menys aparell teòric, els errors del capitalisme a *Up into Last*. S'ha acusat el capitalisme de basar-se en la teoria darwiniana de la lluita per la vida i supervivència del més eficient. Els humans som una espècie més, sotmesa a les lleis de l'evolució, malgrat considerar-nos *sapiens* i des d'una certa transcendència els «reis de la creació». I encara que ens hem apoderat del planeta, també acabarem per sucumbir, potser víctimes de la nostra pròpia suficiència, competitivitat i credulitat, abans que el Sol s'apagui o la Terra pateixi un desastre còsmic. Per al paleontòleg Eudald Carbonell [11], el

col·lapse de l'espècie humana pot haver començat. És evident que a la Terra no li preocupem, ni ens necessita.

El món és divers. Ho són entre si les diferents espècies i també dins de cadascuna. En els humans, la diversitat es personifica en les diferents maneres de ser i de pensar, en llurs diferents interessos, valors i projectes. En el món d'avui tan interconnectat, aquesta evidència es fa encara més palesa. I això requereix una gestió acurada i alhora sostenible per fer-los compatibles en una societat oberta com la nostra.

La qüestió fonamental és com s'esborra aquest «pecat original» del capitalisme sense perjudicar la competitivitat i com s'incentiva l'esforç sense possibilitat de beneficis. Els països comunistes, que prohibiren la iniciativa individual i la competència, s'han estrellat en un marasme d'arbitrarietat, nepotisme, ineficiència i indiferència.

El capitalisme es mostra validat en la societat moderna, capaç de transformar els reptes en oportunitats. La seva *imperfeció* l'ha ajudat a no encasellar-se, a ser més flexible, a obrir-se a la novetat, a atrevir-se a explorar allò incert; la qual cosa no exclou els seus errors i defectes. Defectes, però, que no han superat els dels «objectius superiors» de les utopies institucionalitzades:

(a) Una humanitat basada en l'amor al proïsme ha portat croades, Inquisició, antisemitisme, guerres de religió, depravació sexual. (b) Una societat sense classes ha produït la *Nomenklatura*, els calabossos de la Lubianka/KGB i gulag. O (c) El somni d'un *home nou* en el marc d'un *esdevenidor radiant* va propiciar per part dels totalitarismes: el proletari exemplar, l'*heroic* pioner soviètic, o les *idil·liques* Joventuts Hitlerianes (el Nobel Günter Grass i el papa Benet XVI ho foren de forma vergonyant).

Quantes energies malbaratades per voler imposar a la força la perfecció o el bé al preu del sacrifici de milions de persones! Al final d'un homenatge a Stalin, els delegats van prorrompre en estrepitoses ovacions que s'allargaren uns quants minuts. Davant de l'atenta mirada de la KGB, ningú no volia ser el primer a deixar d'aplaudir. Quan per fi un dirigent local, esgotat, deixà de fer-ho i va seure, els altres seguiren el seu exemple. L'endemà, el dirigent local fou detingut i condemnat a deu anys de presó (Aleksandr Soljenitsin). «Ja n'hi ha prou d'anhelar el paradís a la Terra: conformeu-nos a evitar l'infern» [12].

La Rochefoucauld havia advertit vers el 1665: «Sovint les nostres virtuts no són sinó vicis disfressats» [13]. El brillant Bernard de Mandeville, autor de la famosa obra *La faula de les abelles* [14], ho reblà amb una rutilant sentència: «Vicis privats, virtuts públiques». No sempre l'altruisme i la caritat, sinó més aviat l'egoisme (el mercat lliure), és el motor del progrés [15].

Encara que per al «líder» quedi molt bé de viure en un habitatge modest i vantar-se de circular amb una carraca, en el fons és una forma de practicar *pobrisme* i voler emular Robin Hood. És una actitud tristament clientelar i reaccionària, d'acostumar la gent a viure dels diners públics, d'endeutar el país, d'inflar el funcionariat públic, d'esclerotitzar l'*establishment*, de ser refractari a qualsevol innovació.

La recepta contra la corrupció és l'austeritat, però no aquesta austeritat histriònica i vàcua, sinó aquella en què la societat s'impliqui com a antídote: evitant de viure per sobre de les pròpies possibilitats. Aquesta implicació també podria ser determinant a la llarga per preservar la nostra presència a la Terra.

La transformació del capitalisme

Els desequilibris que el capitalisme anà provocant al llarg del segle XIX, deguts a la seva dinàmica competitiva, empenyeren la seva evolució. Durant la primera meitat del segle XX, aquesta es concretà a través de les teories de l'austriac Joseph A. Schumpeter sobre els cicles econòmics (1939) i del britànic John Maynard Keynes. Schumpeter explicà per què hi ha cicles i Keynes com sortir-ne.

Schumpeter analitzà la profunda recessió de 1929: «Sense innovació, no hi ha empresaris, sense els èxits d'aquests no hi ha beneficis ni propulsió capitalista. L'atmosfera de les revolucions industrials és l'única en la qual pot sobreviure el capitalisme» [16]. Per això, encunyà el significatiu terme *destrucció creativa*, com a motor del progrés.

El desenvolupament econòmic consisteix en una successió d'onades d'innovació. A finals del segle XVIII, la primera va ser el vapor que marcà el pas de la producció manual a la mecanitzada (el teler i el ferrocarril); la segona, pels volts de 1850, portà l'electricitat i la química i permeté la manufactura en massa; la tercera, a principis del segle XX, l'automòbil i els electrodomèstics.

A la dècada de 1990, l'economia va estar impulsada pel telèfon mòbil i l'ordinador. El proper salt, un cop ja saturat el mercat, haurà de venir d'una altra innovació que també es pugui vendre de manera generalitzada a totes les llars. Serà el robot qui finalment es *domesticarà*?

El 1936, John M. Keynes publicà la seva cèlebre *Teoria general* [17], on exposava la seva recepta per sortir de la recessió. En comptes de posar els diners en mans dels consumidors, tal com deia la teoria neoclàssica d'Alfred Marshall, l'Estat havia de gastar en obres i serveis públics i així es contractaven obrers que cobrarien salaris i es comprava material a les empreses. Amb aquests diners els obrers tornarien a poder consumir i el cercle de l'economia tornaria a girar normalment.

Arran de la crisi del 1929, Keynes va recomanar que, per estimular la demanda, tindria sentit que l'Estat contractés aturats que cavessin rases als carrers i hi enterressin ampolles que, més endavant, altres obrers desenterrarien. Era indiferent el despropòsit de l'obra, el més important era injectar diners a l'economia pel costat de la demanda. Fer i desfer una mateixa decisió diverses vegades per tal de mantenir viva l'activitat.

Aquesta recomanació exigia un gran salt mental. Obligava l'Estat a intervenir a l'economia, utilitzant la despesa pública per reforçar la demanda. Trencava el tabú no-intervencionista del *laissez faire*, del liberalisme. I això fou el *New Deal* del president Franklin D. Roosevelt, que funcionà i va permetre treure els EUA de la recessió. Després de la Segona Guerra Mundial, es va rematar en instaurar el *welfare state*, l'estat del benestar, que amb el Pla Marshall blindaren Europa i Occident de l'amenaça comunista, de la Guerra Freda.

El capitalisme ha demostrat la seva mal·leabilitat per incorporar elements significatius del socialisme, com la solidaritat. Amb mesures socials, ha aconseguit compensar els desequilibris de la competència, sense perdre, però, la seva personalitat. Una personalitat que es basa en l'equilibri entre dues pulsions fonamentals humanes: la percepció del risc i l'esperança de benefici.

Distorsions

La justícia és un element clau per al bon funcionament de les societats avançades. També de les economies. La confiança en l'objectivitat i honestat de les seves decisions, que es defineixen per la seva independència i rigor

professional, és tan bàsica per a la vida com per a les decisions econòmiques.

El sistema capitalista funciona raonablement bé si té el suport d'un entramat institucional (sobretot una justícia independent) que permeti tenir la seguretat que l'esforç i l'eficiència seran recompensats i que es corregiran les desviacions del mercat establint normes que afavoreixin la competència i impedeixin la injustícia (democràcia d'alta qualitat).

A l'inrevés, una de les principals distorsions s'origina quan els actors del capitalisme prosperen quan capturen l'entramat institucional per tenir el favor dels qui aproven les normes o dirigeixen les institucions. S'hi atrinxeren a dins fins a convertir-lo en baluard dels seus interessos. És en les elits *neocaciquils*, els sectors més regulats i madurs, on el risc de captura del regulador és més sistèmica, com la contractació pública (especialment empreses concessionàries de serveis essencials), la concessió de subvencions i l'urbanisme. Per això, malgrat la globalització, llurs seus socials tendeixen a situar-se prop del caliu del poder.

Abans de la darrera crisi, el sistema jurídic però també el regulatori i de control afavoriren les entitats financeres a incentivar la concessió de crèdit irresponsable. Això, amb desnonaments afegits, ha donat ales a la florida populista.

És imprescindible reforçar les institucions: les regles de joc que incentiven o penalitzen comportaments i estructuren els incentius dels intercanvis polítics i econòmics. Cal alertar dels efectes negatius i de les ineficiències per a la productivitat, del model de creixement econòmic i la innovació que aquest capitalisme produeix. No són les empreses més eficients, sinó les més ben relacionades les que triomfen al mercat. Un exemple caricaturesc de la cara més fosca seria «El palco del Bernabéu».

En definitiva, podem parlar de dos tipus de sistemes: els inclusius, que són els que donen oportunitats a tothom; i els extractius, on hi ha una elit que fa i desfà (Espanya). L'inclusiu (EUA) és obert a la participació de tots els ciutadans. Per fer-se ric, no cal ser a la vora del Govern ni tenir contactes amb els partits que manen, sinó disposar de talent i innovar [18].

Keynesianisme exhaust. El que és del comú no és de ningú

A la postguerra, després d'una ràpida i eficaç reconstrucció, la recepta keynesiana permeté que l'economia i la societat occidentals entressin en un llarg període de prosperitat i benestar social [19]. Es basà en una fiscalitat progressiva i en l'endolciment de la vida col·lectiva que va permetre fer funcionar l'ascensor social. Es popularitzà l'hedonisme. Els grans centres comercials i els estadis de futbol es convertiren en els nous temples (laics). Però, caldria no oblidar un fet que avui s'ha posat en qüestió: una contribució molt més baixa del que li correspondria a Europa pel que fa a les despeses militars, amb el beneplàcit dels EUA i l'OTAN, que avui pressionen per capgirar.

Hom veié la despesa fiscal clau per a la prosperitat. L'enfocament keynesià va voler considerar les crisis com a problemes de liquiditat temporals que es podien resoldre amb nous préstecs, i no com a insolvències per evitar rescats que donen mal exemple. Estímuls i despesa *versus* contenció i reformes. Tanmateix, el *keynesianisme* ha perdut el vigor inicial. Però, des d'arcaics «círcols», encara es continuen defensant receptes superades, com si el món continués girant entorn de l'envejat benestar fruit del «contracte social» assolit (només) al món occidental de la postguerra. Com les caduques classes dirigents de l'Imperi austrohongarès (fins i tot llur aspecte físic s'hi assembla), s'esveren davant la irrupció de l'aldea global i només hi veuen divisions, enfrontaments i caos [20]. No volen adonar-se que tot plegat és el resultat de trenta anys de creixement hiperfinancer desequilibrat, els beneficis del qual es van concentrar en les grans corporacions.

S'han sobrepassat llargament els límits raonables d'endeutament. Segons el darrer informe de l'Institut Internacional de Finances (IIF) a Washington, la immensa muntanya de deute que arrossega l'economia mundial (empreses, consumidors i estats) se situa en la xifra rècord de 211 bilions d'euros, més de tres vegades el PIB mundial, un 35% més gran que el del 2007. Un creixement del PIB que depèn només de l'expansió del crèdit, sostingut per tipus d'interès fins a zero o menys, no pot ser sostenible [21]. Les pujades brusques d'aquests tipus, un risc latent, tornarien a fer treure el cap els temors sobre crèdits d'alt risc. Una recaiguda en la crisi destruiria riquesa i espatllaria l'ascensor social.

El conjunt de les administracions públiques espanyoles deu fonamentalment a l'exterior un total d'1,4 bilions d'euros, cosa que converteix Espanya en el país més endeutat de la Unió Europea (UE) i en un dels més endeutats del món. Concretament, suposa gairebé el 100% del PIB. En cas de canvi de cicle que encarís els tipus d'interès, l'economia espanyola tornaria a quedar escanyada.

Aquestes darreres dècades, gran part de la riquesa de la qual s'ha anat beneficiant Occident s'ha basat en l'afany de *menjar-se* el futur, és a dir, el dels nostres fills, nets i, probablement, besnets. Que si el pròsper mercat de futurs; que si faraòniques obres (supèrflues) que avui donen vots, però que seran pagades per generacions venidores; que si les hipoteques *subprime*, els derivats financers o les bombolles i més bombolles especulatives. Probablement per primera vegada, s'ha invertit que les generacions anteriors treballaven penosament per a les ulteriors. Avui sembla el contrari: fem que les generacions futures treballin involuntàriament al nostre favor.

Des de començaments d'aquest segle, per combatre les crisis financeres, hom ha inundat els mercats de liquiditat, sense cost, per evitar una depressió econòmica. Tot va anar raonablement bé els primers temps. Fins al punt que el creixement en les economies emergents va compensar en part el mediocre comportament dels EUA i Europa. Però alhora va crear una enorme bossa de crèdit en dòlars als països emergents (Brasil, Argentina, Turquia...) que tant l'FMI com el BIS van qualificar de potencialment perillosa. El 2016 ja es parlava de 650.000 milions de dòlars en deute corporatiu de difícil cobrament als països emergents. Les darreres xifres (165 bilions de dòlars) ja són el prolegomen d'una crisi anunciada?

Quan els bancs centrals vagin normalitzant les seves polítiques ultraexpansives i els tipus d'interès comencin a pujar, l'impacte es farà sentir. A la primera dècada del segle, els tipus d'interès del deute alemany a deu anys es van moure entre el 3% i el 5% (un 9% a la postunificació). Uns quatre punts sobre els tipus actuals. Amb el deute acumulat, aquesta pujada ni que siguin dos punts resultarà insuportable.

Deute piramidal

Abans fou el torn de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS), quan de les utòpiques promeses en quedà poca cosa més que la mòmia de Lenin que ningú no sap què fer-ne. I ara, ens correspon preguntar-nos qui s'ocuparà el dia de demà de l'immens deute *piramidal* acumulat a escala mundial que, per molt que canviï de mans, no para de créixer.

Les *piràmides* del món modern també es basen en la *fe*, ja que continuen sent un intent de desafiar el futur. En el cas de les piràmides de l'antiguitat, permetien a l'ànima del faraó vorejar l'eternitat. Avui les *piràmides* ja no es construeixen amb pedres, sinó amb els estalvis d'una població massa incauta (però no menys cobdiciosa) per recordar que els diners també poden convertir-se en una quimera.

Mai no hem anat escassos de constructors de *piràmides*. A Bernie Madoff caldria concedir-li que una de les grans *meravelles* del món globalitzat és la gran *piràmide* que construí fent servir l'avarícia de les seves víctimes. Keops quedaria bocabadat davant la seva grandesa: una estafa (piramidal) per valor de 64.000 milions d'euros!

Ja se sap que a Amèrica tot ha de ser més gran. Cal reconèixer, però, l'*esforç* fet en d'altres latituds per estar entre els grans *constructors* de piràmides modernes. A la vora en tenim uns quants esforços: Fórum Filatélico (aquí la piràmide es va construir amb segells de correus!), per no parlar de la reincident Rumasa, de Banesto, de Bankia, de les preferents i de les caixes d'estalvi.

La més gran potser és la que només s'entreveu: el dèficit del sistema públic de pensions. A Espanya, el dèficit acumulat aviat assolirà els 80.000 milions d'euros, mentre que només resten les escorrialles al Fons de Reserva (conegut com la *guardiola* de les pensions). Però sobretot que ningú s'inquieti, el Govern assegura que, quan calgui, l'Estat emetrà deute per cobrir-lo. El 2017, el Tresor ja concedí un préstec de 10.192 milions d'euros i es tragueren 7.100 milions de la *guardiola*. Per al 2018, es preveu un nou préstec a la Seguretat Social per import de 15.000 milions. Quants dels més urgents problemes actuals seran postergats, deixant que siguin les generacions venidores les qui s'esforcin a resoldre'ls?

El sistema de pensions es va implantar a l'Estat espanyol l'any 1921. En aquell moment, es començava a treballar als dotze anys, l'esperança de vida era de quaranta-set anys i l'edat de jubilació es va fixar en els seixanta-cinc anys. El sistema era sòlid perquè es basava en molts fills i poques jubilacions. Ara es comença a treballar cap als vint anys, es tenen poquíssims fills i les jubilacions duren pràcticament uns vint anys de mitjana. És inevitable retardar l'edat de jubilació, i això no és popular. Com tampoc ho seria apujar els impostos. L'estat del benestar a què ens hem acostumat es basa en un augment de la pressió fiscal que a la dècada dels vuitanta va passar del 29% al 38% i que ara caldria tornar a augmentar.

Un paral·lelisme el podem trobar a Itàlia, a Portugal i ja no diguem a Grècia. Quant a França, un país d'aristòcrates igualitaris, la quinta essència de l'addicció a la despesa pública, aquesta representa el 56,6% del PIB, la taxa més alta del món. França és l'1% de la població mundial, però assoleix el 15% de les despeses socials mundials (gairebé la tercera part de les de la UE). El president Emmanuel Macron (rebut com un nou *salvador*) intenta, mitjançant una sèrie de reformes, salvar els mobles del sector públic. Si no es prenen com més aviat millor les mesures necessàries, i sobretot duradores, acabarem construint la que promet ser la *piràmide* més gran de tots els temps.

Rebalancing

Caldrà rectificar, replantejar el funcionament de la societat a la llum dels resultats assolits i els reptes que ens interpel·len. No es podrà pensar en solucions màgiques. Caldrà desfer camins, cercar solucions imperfectes, però ajustades a la realitat que per definició és complexa. Perquè, si no, aquesta ja s'encarregarà de fer-ho dràsticament. Caldrà arraconar prejudicis. No es podrà adduir resignadament «sempre s'ha fet així». Les noves tecnologies porten canvis polítics, socials i econòmics irrevocables. «El canvi és llei de vida i aquells que només mirin el passat o el present es perdran amb tota seguretat el futur» (John F. Kennedy). La rutina, el desànim i la frustració s'hauran de bandejar.

El camí que porta a més endeutament és intransitable, perquè el gruix del seu augment ha estat l'excés de despesa corrent. És a dir, el deute no s'ha destinat a finançar inversió pública, sinó a consum; és com si les famílies s'haguessin endeutat per pagar la llum o l'alimentació. Cal imposar

la racionalitat: reavaluar els projectes previstos i en curs i centrar-se en els veritablement necessaris. Per això, el més prioritari, la cosa més elemental, és prioritzar la despesa, eliminant tot allò superflu i innecessari, així com evitar duplicitats. Igualment, cal avaluar l'eficàcia dels ingressos que es deixen de recaptar en concepte d'ajuts, prestacions, incentius, reduccions, exempcions, bonificacions, règims especials i un llarg etcètera. Una opció que pot permetre obtenir més recursos per una via diferent de la d'augmentar els impostos.

El 1936, el director de «La Caixa» Josep M. Boix i Raspall, represaliat pel franquisme, va recordar: «L'estalvi és indispensable per a la creació de noves riqueses, és el que permet aquest cicle ininterromput econòmicament en què la riquesa es va consumint, ultra la qual cosa se'n va creant de nova.» És l'obsessió alemanya per estalviar que ve de lluny, imbuïda per les idees de la Il·lustració, com a part d'una moral. La paraula *Schuld* significa alhora deute i culpa. El concepte de no endeutar-se és molt apreciat a Alemanya. L'expressió col·loquial *schwarze Null* ('zero negre') descriu la necessitat d'uns comptes públics equilibrats. En l'actualitat, les llars alemanyes estalvien prop dels 10% de la seva renda, el doble de la mitjana de la UE.

Tota despesa pública té una contrapartida que són els impostos. Aquests han assolit uns nivells que ja no es poden sobrepassar, perquè esdevenen cada cop més confiscatoris. Ho són per a les classes mitjanes, la «gent corrent», pal de paller de les societats occidentals, totalment sota l'ull escrutador del *Gran Germà*, el nou *Pantocràtor* hieràtic i castigador. En nom del bé comú, hem donat permís a l'Estat [el *Minotaure* de Jaume Vicens i Vives, 22] per tiranitzar la nostra llibertat individual. Per això, l'Estat és cada cop més abstracte, incontestable, asfixiant; obsessionat a controlar-ho tot. L'individu queda literalment atrapat sota el pes d'infinites lleis, controls, restriccions, ordenances, normatives, codis, formularis, reglaments, clàusules, requisits, inspeccions, prohibicions.

En aquest sentit, el Senat francès voldria crear una oficina per a l'anul·lació de les lleis antigues inútils. Ho justifica perquè en total hi ha deu mil cinc-centes lleis en funcionament, però moltes no s'han utilitzat mai. Per això, no hauria de sorprendre que, quan un país es queda una temporada sense govern o és suspès, molts ciutadans ho veuen amb cert alleujament.

De l'envejable *model suec*, on la xenofòbia i el populisme també hi han niat, no només hom fuig del clima gèlid, fosc i solitari, sinó també d'un ofec fiscal insofrible. L'encaramel·lat grup musical ABBA dels setanta fou la imatge més rutilant del paradigma de l'estat benefactor. Amb una intervenció important de l'Estat de caràcter exclusiu i universal, s'assolí una pressió fiscal superior al 50%, una despesa pública del 60% del PIB i un alt estancament econòmic. No és or tot el que resplendeix.

Ara que Espanya està immersa en un aquelarre d'«autos de fe», hem anat coneixent que els mateixos *moralistes*, que lloaven les *gràcies sueques*, amagaven llurs «estalvis i llegats» en bescantats paradisos fiscals. Quina ironia! Si hi ha *paradisos fiscals* deu ser perquè hi deu haver *infernals fiscals*. La cirereta l'han posat els premis Nobel, enfangats en la corrupció més abjecta. No es pot descartar que Trump i Kim Jong-un puguin ser nominats per al Premi Nobel de la Pau! L'Església catòlica institucional també intenta amagar les seves inqualificables vergonyes pedòfiles sota una mena de peronisme tercermundista. Temps finals per a uns símbols i uns valors d'un món d'ahir.

L'Estat, sempre a l'aguait per créixer, ha arribat a disposar de recursos immensos que controla amb poques mans. I això ha esdevingut un poderós reclam per a la malversació i la corrupció. Una societat *socialista*, on l'Estat ho domina tot, no és el model. Ho és aquella on la responsabilitat cívica sigui determinant. «Quando los tributos exceden a la posibilidad de los vassallos, y la Real Hacienda no percibe lo que necessita para satisfacer las obligaciones del Estado, es inexcusable aumentar las contribuciones, cuya infalible consecuencia es aniquilar los vassallos» (un alcalde extremeny a Felip V).

La solidaritat també per llei?

La naturalesa de la solidaritat no pot ser coartada per la llei, perquè llavors deixa de ser un principi fonamental de la democràcia: la llibertat del ciutadà per prendre les decisions que li són pròpies. Cal sortir de la ceguesa impositiva i de l'errònia cultura de la gratuïtat i avançar cap a una societat en la qual els serveis que l'estat del benestar presta es cofinancin a través d'un sistema tributari redistributiu i de preus en funció de la renda de qui els utilitzi. Un cofinançament que permeti també un ús més racional dels serveis, la visualització d'una part dels costos, més compromís i consciència fiscal i un nivell més alt de responsabilitat del conjunt de la societat.

La filantropia i el mecenatge privat, corporatiu o associatiu haurien de ser valorats per la seva generositat, benevolència i sensibilitat i no pas per la desconfiança d'afavorir les elits i un ordre social injust en què la reducció de la desigualtat quedaria relagada. Més que amenaçar amb l'antipàtic i estret «forat de l'agulla», haurien de prevaldre les virtuts de la fe, l'esperança i la caritat. Caldria valorar l'audàcia de la veritable lluita de l'home contra el seu destí, mitjançant el treball, el risc i, si és possible, el triomf. Sense aquesta ambició, les societats no progressen. En canvi, el desideràtum peronista «Nacer becado, vivir empleado y morir jubilado» arruïna qualsevol societat que l'adopti.

Al món anglosaxó, la riquesa i la filantropia van molt lligades. El fet de «retornar una part del que la vida t'ha donat» és consubstancial amb la seva filosofia de vida, de matriu luterana. Així, els cognoms de la societat més benestant figuren a les parets dels hospitals, els museus o les biblioteques sense cap desconfiança. Aquestes institucions, juntament amb altres organitzacions sense ànim de lucre, disposen també d'un voluntariat nombrós i transversal que ajuda gratuïtament al seu funcionament. Això hauria de fer replantejar les polítiques de mecenatge i patrocini que a les nostres latituds no s'han pres mai seriosament. La desgravació fiscal, la supressió de barreres burocràtiques i més reconeixement social haurien de ser els eixos d'aquesta actuació.

Com en tants moments crítics de la història, ens caldria reagrupar tots els talents i energies. Fer-ho sense apriorismes —massa dogmes han caigut— amb la complicitat responsable de la ciutadania per millorar la societat i fer-la més viable. La globalització fa que estiguem davant d'un canvi radical d'època. Les noves classes emprenedores són col·lectius que estan assolint la maduresa social i reivindiquen un dret més en el seu procés de realització: governar-se. Per la manera com condueixen la seva vida personalment i col·lectiva, els sembla merescut, lògic i millor que continuar en mans dels qui confonen despesa amb inversió.

L'enfonsament de l'URSS certifica la inviabilitat del «socialisme real». I encara que no ens ho acabem de creure, posà també les bases de la senectut de la socialdemocràcia i amb ella l'estat del benestar i la UE (un club privat d'estats en hores baixes). Incapacitat evident d'adaptació, la rosa s'ha marcit. Adeu-siau! al 10 de Solférino, a Nicaragua 75... Només sis primers ministres

de la UE són socialistes, cap dels grans. Alguna cosa està rovellada i comença a fer pudor (el professor Enrique Fuentes Quintana ja ho havia anticipat). Més que un salt endavant irreversible, haurem viscut més aviat un parèntesi o un miratge. Un món d'ahir, fill de la Guerra Freda, que ja no tornarà. Europa acull el 7% de la població mundial, produeix el 25% del PIB global i gestiona el 50% de la despesa social del planeta! Una versió europea del «café para todos»? «L'Estat és aquella gran ficció a través de la qual tothom prova de viure a costa de tothom» [23].

Massa «xarlatans» i «escrivans», malauradament, continuen tancats en un huxleïà *brave world*, el seu *món feliç*... i no s'adonen de com està assetjada la seva irreal ciutadella. Enyoren els anomenats *Trenta Gloriosos*, les tres dècades de després de 1945, i evidentment sospiren a tornar-hi. No volen acceptar que les circumstàncies que es van donar a la postguerra van ser excepcionals, més fruit dels condicionants de la geopolítica que d'una política econòmica sostenible dissenyada per erradicar la precarietat, la desigualtat i la pobresa. No deixava de ser també l'expressió d'una mena de populisme (no sabem si bo o dolent, en termes *macronians*) que s'enfrontava a l'espantall utòpic del «socialisme real», amb uns valors que havien fet possible la reconstrucció després de la Segona Guerra Mundial i que el Maig del 68 capgiraria.

Un altre factor que va permetre bastir aquest «estat del benestar», però tancat i inabastable, és que la majoria de la humanitat en quedava exclosa i continuava al servei de la metròpoli: el *tiers monde* encunyat pel rossellonès Alfred Sauvy. La globalització ho fa avui impossible. El nou «benestar» s'ha de bastir per al conjunt de la humanitat i sobre bases realistes i perdurables. Podria ser fins i tot un esperó per assolir el compromís global de la sostenibilitat del planeta, bandejant la irresponsabilitat i el malbaratament enquistats.

Potser, ajudaria també a superar aquesta sensació d'atzucac que avui plana sobre la UE, si els estats nacionals retrocedissin definitivament per donar pas a institucions globals: un exèrcit europeu, una política exterior europea, un *premier* d'Europa... Molts ciutadans d'influents territoris econòmics europeus, dinàmics, vius i en creixement, també volen bandejar el seu Estat per relacionar-se directament amb Brussel·les.

El cas d'una societat pròspera i avançada com la catalana

Els valors han canviat. A la postguerra i al franquisme, allò prioritari era el benestar material. La piràmide de Maslow (1943), o la jerarquia de les necessitats humanes (subsistència, seguretat, pertinença i realització), mostra que, quan ja s'ha assolit un cert benestar, les aspiracions de la ciutadania estan deixant de ser només materials per donar pas a metes i desigs més elevats. Així, s'adquireixen valors anomenats d'*autoexpressió* que permeten trobar un sentit valuós a allò que fem [24], a més de qüestionar l'autoritat i l'ordre constituïts. La llibertat, el progrés i el canvi exigeixen esforç i l'ésser humà té abans que res instint de conservació: prefereix obeir a decidir per ell mateix.

Estem davant d'un fenomen polític i social nou, un canvi radical d'època. La globalització ha fet que la creació d'un nou estat sigui enormement més viable políticament i econòmicament, en difuminar les fronteres estatals i fer més plausible l'emergència de les demandes d'un poder de *proximitat*, més sensible als interessos de la comunitat i arraconant l'anacrònic Estat nacional, assolat per l'apatia, el desencís i la manca de renovació.

El procés independentista català cal situar-lo, doncs, en aquest nou context, més enllà d'una discutible viabilitat de l'Estat nacional espanyol. Unes noves classes ascendents (algú encara les tracta de menestralia), des de la decidida aposta per l'economia productiva, industrial i exportadora, han optat per assumir el lideratge i apartar, definitivament, el migrat patriciat català, sense tremp, caduc i submís. En el passat, en canvi, aquesta elit empresarial va ser un referent de la dinàmica societat catalana. Què els està passant a llurs institucions, avui corcades i nostàlgiques d'un passat que ja s'ha esfumat i que des de fa temps ni són presidides per empresaris de debò, sinó per *encarregats*?

Com hem dit, aquestes noves classes emprenedores locals, on a més el lideratge femení s'ha fet evident com mai abans, han assolit una capacitat d'adaptació i una maduresa social per reivindicar el dret a governar-se. Com tots els nous emprenedors, d'acord amb la seva trajectòria vital, els sembla també lògic no cedir davant els que confonen despesa amb inversió.

En darrer terme, aquesta crisi política també ha servit de «laboratori» on s'ha pogut confirmar la influència relativa de la política sobre la marxa

de l'economia, que com sabem té les seves pròpies lleis. En el cas que ens ocupa, tant els organismes oficials estatals com internacionals ho han anat corroborant aquest 2018. A finals del 2017, un grup de col·legiats de mèrit del Col·legi d'Economistes de Catalunya —cap d'ells independentista confés— va fer públic un escrit en el qual ja destacaven «la fortalesa de l'economia catalana, capaç de superar moments de tensió política com els actuals». S'hi valorava, especialment, «la seva capacitat de reacció».

Conclusió

La negació de la realitat només serveix per guanyar un marge de temps, però no condueix a res. De fet, només és una fugida cap enlloc o, més ben dit, cap a tornar a topar amb el mateix problema, a dramatitzar-lo com si se n'hagués de fugir. En canvi, el reconeixement de la realitat treu dramatisme i facilita la recerca de solucions, a través de la reflexió serena i no obsessiva, on prevalgui la saviesa i l'experiència. La llibertat absoluta és el caos; la igualtat absoluta és totalitarisme: totes dues enemigues de la fraternitat [25].

Des de l'*oikos nomeia*, aquelles regles de sentit comú, de bona gestió dels béns propis, que impregna l'arrel etimològica de l'economia, allunyem-nos, doncs, de falses rutes, massa fressades pels ideòlegs. A l'economia, tot i ser considerada una ciència social, li cal recordar els seus orígens a l'*oikonomikos*. L'autor, el grec Xenofont, vers el 400 aC, identificà el concepte de *riquesa* amb la vàlua i el benestar, no només amb les possessions. Relacionà la moderació en la despesa i el treball dur, per «mantenir amb eficiència la hisenda», amb la prosperitat de l'economia [26]. Per acabar, cal no oblidar tampoc Lord Robbins (1898-1984), que definí l'economia a partir d'*oikos* (casa) i *nomos* (regles). Per a ell, l'economia és la ciència de l'escassetat, és a dir, «la ciència que analitza el comportament humà com la relació entre unes finalitats donades i uns mitjans escassos que tenen usos alternatius» [27].

Referències bibliogràfiques

- [1] MARX, Karl. *El capital: Crítica de la economía política*. México: Fondo de Cultura Económica, 1959.
- [2] MILOSEVICH, Mira. *Breve historia de la revolución rusa*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2017.
- [3] BOADA, Lluís. *La senectud del capitalismo: Un reto para la juventud*. Barcelona: ED Libros, 2017. CABANA, Francesc. *L'agonia del capitalisme*. Barcelona: Pòrtic, 2018.
- [4] NUENO, Pedro. *Sessió Plenària del XIX Congrés Nacional del Partit Comunista Xinès*. Pequín, 19 d'octubre de 2017.
- [5] FERNÁNDEZ DE LA MORA, Gonzalo. *El crepúsculo de las ideologías*. Austral, 1986; *El estado de obras*. Doncel, 1976.
- [6] SERVAN-SCHREIBER, Jean-Jacques. *Le Défi mondial*. París: Fayard, 1980.
- [7] HAYEK, Friedrich. *Camino de servidumbre*. Madrid: Alianza, 1977.
- [8] FRIEDMAN, Thomas L. *Gracias por llegar tarde*. Deusto Ediciones, 2018.
- [9] SCHEIDEL, Walter. *El gran nivelador: Violencia e historia de la desigualdad desde la edad de piedra hasta el siglo XXI*. Crítica, 2017.
- [10] NORBERG, Johan. *Progreso*. Deusto Ediciones, 2017.
- [11] CARBONELL, Eudald. *L'evolució sense sentit*. Empúries, 2013.
- [12] TODOROV, Tzvetan. *La experiència totalitaria*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2010.
- [13] ROCHEFOUCAULD, François de la. *Màximes*. El Llamp, 1990.
- [14] MANDEVILLE, Bernard de. *La faula de les abelles i altres assaigs*. Barcelona: Edicions 62, 1988. (Clàssics del Pensament Modern)
- [15] SMITH, Adam. *La riquesa de las naciones*. Madrid: Alianza, 2011.
- [16] SCHUMPETER, Joseph A. *History of Economic Analysis*. Londres: George Allen and Unwin, 1954.

- [17] KEYNES, John M. *Teoría general del empleo, el interés y el dinero*. Madrid: Ediciones Aosta, 1998. (Biblioteca de Grandes Economistas del Siglo XX)
- [18] ACEMOGLU, Daron; ROBINSON, James A. *Por qué fracasan los países*. Deusto Ediciones, 2012.
- [19] RUBIROLA, Miquel. *Keynesianismos: Una inmersión rápida*. Tibidabo Ediciones, 2017.
- [20] COSTAS, Antón; ARIAS, X. Carlos. *La nueva piel del capitalismo*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2017.
- [21] HUDSON, Michael. *Matar al huésped: Cómo la deuda y los parásitos financieros destruyen la economía global*. Madrid: Capitán Swing, 2018.
- [22] VICENS I VIVES, Jaume. *Notícia de Catalunya*. Barcelona: La Magrana, 2013.
- [23] BASTIAT, Frédéric. *Obras escogidas*. Edició a cura de Francisco Cabrillo. Madrid: Unión Editorial, 2009.
- [24] MASLOW, Abraham. *A Theory of Human Motivation*. Martino Fine Books. 2015.
- [25] FINLEY, Moses I. *La economía de la antigüedad*. México: Fondo de Cultura Económica, 1986.
- [26] KERNBERG, Otto. *Ideología, conflicto y liderazgo*. Barcelona: Paidós, 1999.
- [27] ROBBINS, Lionel. *Ensayo sobre la naturaleza y significado de la ciencia económica*. México: Fondo de Cultura Económica, 1944.
- [27] SENNETT, Richard *Construir i habitar*. Arcàdia. 2019.